

พุทธวิธีการบริหารวิชาการในสถานศึกษา
BUDDHIST METHODS OF ACADEMIC ADMINISTRATION
IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

^[1]ชนากร ศาสตร์สกุล Chanakorn Satsagul ^[2]บุญเชิด ขำนิศาสตร์ Booncherd Chamnisast
^[3]พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน PhramahaYannawat Thitavaddhano
^[1] ^[2] ^[3]มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author E-mail: beebeen02@gmail.com

Article Received: December 13, 2024. Revised: December 28, 2024. Accepted: December 29, 2024.

บทคัดย่อ

บทความนี้ ผู้เขียนนำเสนอพุทธวิธีการบริหารวิชาการในสถานศึกษาซึ่งเป็นแนวทางการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา เป็นแนวความคิดนำหลักพุทธธรรม คือ อิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) เพื่อบูรณาการกับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา รวมถึงการครองงาน ครองตนตามแนวพุทธธรรม ผู้บริหารสถานศึกษาในยุคปัจจุบันต้องมีรูปแบบกลยุทธ์ในการบริหารจัดการการศึกษาควบคู่กับคุณธรรม จริยธรรมเป็นพื้นฐาน เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางการคิดและการบริหารจัดการแบบใหม่ให้สอดคล้องและทันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยผู้นำระดับสูงขององค์กรหรือผู้บริหารสถานศึกษา เป็นบุคคลที่ต้องมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในทุกขั้นตอน โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง พัฒนาผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพทั้งด้านความรู้ความสามารถ คุณธรรมจริยธรรม และการคิดเป็นทำเป็น เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

คำสำคัญ: พุทธวิธี, การบริหารงานวิชาการ, สถานศึกษา

ABSTRACT

In this article, the author presents the Buddhist method of academic administration in educational institutions, which is a guideline for academic administration in educational institutions. It is a concept of integrating the Buddhist principles of Four Iddhipāda (Bases of accomplishment; Chanda, Viriya, Citta, and Vimaṃsā) with academic administration in educational institutions, including conducting oneself and work according to Buddhist principles. The current educational institution administrators must have a strategic model for educational administration along with morality and ethics as a foundation in order to adjust the direction of thinking and new management methods to be consistent with and timely with the changes. The senior leaders of the organization or the educational institution administrators are the persons who must be directly responsible for the academic administration of the educational institution in every step, focusing on the learners, developing learners to be efficient in terms of knowledge, skills, morality, ethics, and thinking and doing,

in order to promote and support learners to be able to apply what they have learned to the greatest benefit.

Keywords: Buddhist Methods, Academic Administration, Educational Institutions

บทนำ

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกลไกสำคัญและมีบทบาทในการที่จะบริหารงานต่างๆ ในสถานศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้โดยการอาศัยความร่วมมือจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาทุกฝ่ายการบริหารงานในสถานศึกษานับว่ามีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาเป็นอย่างมาก เนื่องจากสถานศึกษาเป็นหน่วยงานที่รับเอานโยบายระดับสูงไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดผล ภารกิจหลักของสถานศึกษาคือการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้แก่นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจบรรลุตามวัตถุประสงค์จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตร โดยเฉพาะผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งถือว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ เป็นผู้นำของบุคลากร มีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาการเรียนการสอน ตลอดจนการควบคุมการจัดการศึกษา วิสัยทัศน์ของผู้บริหารมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติงานของครู และบุคลากรในสถานศึกษาโดยตรง การจัดการศึกษาทุกประเภท ทุกระดับนั้น งานด้านวิชาการนับว่าเป็นงานที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจุดมุ่งหมายของการบริหารงานวิชาการอยู่ที่การสร้างผู้เรียนให้มีคุณภาพ มีความรู้ มีจริยธรรม และมีคุณสมบัติตามที่ต้องการ งานวิชาการเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพและความสำเร็จของสถานศึกษา ความสำเร็จของสถานศึกษามักจะพิจารณาจากคุณภาพของผลผลิต คือตัวนักเรียน ดังนั้น คุณภาพของผลผลิตจึงขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการดำเนินงานด้านวิชาการของสถานศึกษาด้วยเหตุนี้การบริหารด้านวิชาการ จึงเป็นงานสำคัญของผู้บริหารที่จะต้องรับผิดชอบในการใช้หลักการในการบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยถือว่างานวิชาการเป็นงานหลัก เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพของผู้เรียนในเชิงคุณภาพและปริมาณ ส่วนงานอื่นนั้นถือเป็นงานรองลงมาและเป็นงานสนับสนุน เนื่องจากงานวิชาการเกี่ยวข้องกับหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน (ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ, 2550) ผู้บริหารสถานศึกษานับว่าเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการที่จะทำให้การจัดการศึกษาดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องรู้จักบูรณาการพุทธศาสตร์กับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อเป็นพลังอำนาจเชิงสร้างสรรค์ในการบริหารสถานศึกษายุคใหม่เพื่อบูรณาการหลักพุทธธรรมกับหลักการบริหาร ซึ่งเป็นหัวใจของสถานศึกษาและเกี่ยวข้องกับผู้บริหารสถานศึกษา

หลักการบริหารวิชาการในสถานศึกษา

การบริหารวิชาการเป็นงานที่สำคัญของการบริหารการศึกษาทุกระดับ ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องรับผิดชอบ ผู้บริหารการศึกษาต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตร ประมวลการสอน อุปกรณ์การสอน การจัดตารางสอน แบบเรียน ห้องสมุดโรงเรียน การวัดผลการศึกษา การสอนต่างๆ ที่ทันสมัยอยู่เสมอ งานวิชาการจะชี้ให้เห็นถึงคุณค่าและคุณภาพและประสิทธิภาพของการจัดการศึกษาของหน่วยงานนั้นๆ ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องให้ความเอาใจใส่งานวิชาการเป็นพิเศษ และเชื่อว่าการบริหารงานวิชาการเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนการสอนในสถานศึกษาได้มีนักวิชาการให้ความหมายไว้ว่า การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารงานด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผลการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของภารกิจของสถานศึกษา (กมล ภูประเสริฐ, 2547) การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารสถานศึกษาโดยมีการจัดกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน (ปรียาพร

วงศ์อนุตรโรจน์, 2546) การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษาซึ่งเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดผลตามเป้าหมายของหลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ (รุจิรี ภูสาระ และจันทราณี สงวนนาม, 2545) การบริหารงานวิชาการ หมายถึง ภารกิจที่สำคัญของสถานศึกษาที่ช่วยให้การใช้หลักสูตรสถานศึกษาประสบผลสำเร็จตามจุดหมายที่หลักสูตรกำหนด (วัฒนาพร ระวังทุกข์, 2544) การบริหารงานวิชาการ คือการบริหารกิจกรรมทุกชนิดที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนในโรงเรียนหรือสถานศึกษา เพื่อให้การเรียนการสอนเกิดผลดีมีประสิทธิภาพ (วินิจ เกตุขำ, 2542)

สรุปความว่า การบริหารงานวิชาการเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา เพราะต้องดูแลงานเกี่ยวกับการปรับปรุงพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนให้ได้ผลดีตามกลยุทธ์ที่วางเอาไว้ให้เกิดผลดีและมีประสิทธิภาพมากที่สุด นอกจากนี้มุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนให้ได้ผลดีทางด้านวิชาการแล้วสิ่งสำคัญต้องพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมควบคู่กันไปด้วย

ความสำคัญของการบริหารงานวิชาการ

ความสำคัญการบริหารงานวิชาการถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของสถานศึกษา การบริหารงานวิชาการจะสัมฤทธิ์ผลเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับบทบาทของผู้บริหารว่าจะเอาจริงเอาจังกับการบริหารงานวิชาการเพียงใด มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของการบริหารงานวิชาการไว้ว่า การบริหารงานวิชาการเป็นงานหลักของการบริหารสถานศึกษาไม่ว่าสถานศึกษาจะเป็นประเภทใดมาตรฐานและคุณภาพของสถานศึกษาจะพิจารณาได้จากผลงานด้านวิชาการเกี่ยวข้องกับหลักสูตรการจัดโปรแกรมการศึกษาและการจัดการเรียนการสอนซึ่งเป็นหัวใจของสถานศึกษา ซึ่งอาจเกี่ยวข้องทางตรงหรือทางอ้อมก็อยู่ที่ลักษณะของงานนั้นๆ (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2546) การบริหารงานวิชาการเป็นงานที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับองค์กรผู้บริหารมีความจำเป็นต้องให้การสนับสนุน เพื่อพัฒนางานวิชาการให้ทันสมัย แต่งานวิชาการเป็นงานที่ต้องสัมพันธ์กับบุคลากรทุกคนในโรงเรียน (สุนนา พุ่มประพาฬ, 2537) การบริหารวิชาการเป็นงานหลักเป็นงานที่ใหญ่ที่สุดของระบบเป็นงานที่เป็นหัวใจของสถานศึกษาและมีหลักสูตรซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของงานวิชาการที่จะตอบสนองและสนับสนุนงานวิชาการให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ (อุทัย บุญประเสริฐ, 2540) งานวิชาการเป็นหัวใจของสถาบันการศึกษาทุกระดับไม่ว่าจะเป็นระดับมหาวิทยาลัยหรือระดับสถานศึกษาการที่จะดูว่าสถาบันใดมีมาตรฐานก็มักเอาผลงานทางวิชาการเป็นสำคัญงานวิชาการจะสัมฤทธิ์ผลเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับบทบาทของผู้บริหารว่าจะเอาจริงเอาจังกับการบริหารงานวิชาการเพียงใด (อำภา บุญช่วย, 2537)

สรุปความว่า การบริหารงานวิชาการมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนการสอน ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจหลักของการปฏิบัติงานในสถานศึกษา เป็นกิจกรรมมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตามจุดหมายของยุทธศาสตร์ว่าด้วยการศึกษาของชาติ ตามหลักกระทรวงศึกษาธิการที่มุ่งเน้นการกระจายอำนาจในการบริหารจัดการไปสู่สถานศึกษาให้ได้มากที่สุด เพื่อความสะดวกในการดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ มีความการบริหารจัดการอย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพมีความสอดคล้อง และตรงต่อวัตถุประสงค์ของผู้เรียน ชุมชน ท้องถิ่น

หลักการบริหารงานวิชาการ

หลักการบริหารงานวิชาการถือเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารสถานศึกษาทั้งนี้เพราะจุดมุ่งหมายของสถานศึกษา ก็คือ การจัดการศึกษา คุณภาพ และมาตรฐานของสถานศึกษา ประกอบด้วยงานด้านหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน การจัดบุคลากรที่เกี่ยวข้อง การจัดส่งส่งเสริมงานด้านวิชาการ รวมถึง

งานด้านการวัดผลประเมินผล ขั้นตอนการดำเนินงานด้านวิชาการ จะมีขั้นการวางแผนงานด้านวิชาการ ขั้นตอนการจัดและดำเนินงานและขั้นส่งเสริมและติดตามผลด้านวิชาการ หลักการบริหารงานด้านวิชาการ คือ หลักแห่งประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดไว้ดังนี้

กิติมา ปรีดีติลล (2532) ได้กล่าวถึงหลักการบริหารงานวิชาการในแง่ของกระบวนการมี 3 ขั้นตอน ได้แก่

1. ขั้นวางแผนก่อนดำเนินงาน ผู้บริหารจำเป็นต้องวางแผนงานด้านวิชาการเอาไว้โดยกำหนดนโยบายการปฏิบัติงาน จัดระบบงาน การกำหนดวิธีการ จัดบุคลากร จัดทำโครงการและแผนปฏิบัติงานจัดทำปฏิทินการปฏิบัติงานเพื่อให้งานดำเนินไปตามเป้าหมายและขั้นตอนของแผนที่วางไว้ โดยให้คณะครูมีส่วนร่วมในการวางแผนด้วย

2. ขั้นการจัดดำเนินการ ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ควบคุมการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้ งานที่วางไว้ในแผนแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) งานที่เกี่ยวกับเนื้อหาวิชา ผู้บริหารต้องควบคุมดูแลให้มีการจัดทำแผนการสอนในแต่ละวิชา เพื่อเป็นแนวทางในการสอนของครู เป็นการนำหลักสูตรหรือแผนงานลงสู่การปฏิบัติการสอน 2) งานที่เกี่ยวกับกิจกรรมเสริมหลักสูตรทางด้านวิชาการ ได้แก่ การจัดโครงการสอนซ่อมเสริม โครงการส่งเสริมเด็กเรียนดี มีการจัดชุมนุมต่างๆ ลูกเสือและเนตรนารี มีการแนะแนวการศึกษา และอาชีพ ตลอดจนปัญหาต่างๆ จัดให้มีห้องสมุดโรงเรียนเพื่อเป็นแหล่งค้นคว้า 3) งานเกี่ยวกับบริการ ผู้บริหารจะต้องส่งเสริมให้มีการบริการเกี่ยวกับสื่อการสอนเพื่อช่วยเหลือครูในการสอน และอุปกรณ์ต่างๆ มีการจัดรวบรวมเอกสารการสอน คู่มือครู เพื่อช่วยครูทำการสอน

3. ขั้นส่งเสริมและควบคุมงานวิชาการ ผู้บริหารจะต้องติดตามและควบคุมงานวิชาการให้ได้มาตรฐาน

3.1 สนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามมาตรฐานทางวิชาการ คือ กำหนดจุดมุ่งหมาย และนโยบายที่เหมาะสมกับสถานศึกษา สร้างความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการของนักเรียนกับจุดมุ่งหมาย ของโรงเรียน จัดหน่วยงานให้สามารถดำเนินงานตามเป้าหมายที่ตั้งไว้สรรหา และคัดเลือกบุคลากร ที่มีความรับผิดชอบทางวิชาการจัดสรรเวลาและสถานที่ให้แก่กิจกรรม การเรียนการสอน จัดสรรวัสดุ อุปกรณ์และสถานที่ติดต่อสื่อสารกับชุมชน เพื่อทราบความต้องการของชุมชนและจุดเป้าหมาย ถูกต้อง นอกจากนี้ยังมีการรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสัมฤทธิ์ผลของนักเรียนด้วย

3.2 ส่งเสริมงานวิชาการและจัดบรรยากาศทางวิชาการ ผู้บริหารควรสนับสนุนที่จะให้ปฏิบัติงานด้านวิชาการมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น กิจกรรมที่ควรจัดเพื่อสนองและเสริมบรรยากาศทางวิชาการยิ่งขึ้น มีดังนี้ 1) จัดตั้งคณะทำงานทางวิชาการขึ้นลักษณะของคณะอาจจัดรวมกันเป็นคณะครูที่สอน วิชาเดียวกันมาร่วมกันทำงาน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน 2) ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งชุมนุมหรือชมรม หรือสมาคมทางวิชาการ เพื่อปรึกษา และ เผยแพร่งานวิชาการให้กว้างขวาง 3) ส่งเสริมให้มีการจัดทำหนังสือวารสารเพื่อเผยแพร่หรือมีประชุมสัมมนา ค้นคว้าวิจัยอยู่เสมอ 4) ส่งเสริมให้ครูได้ความรู้และวุฒิสูงขึ้น เช่น ให้โอกาสในการศึกษาต่อหรือรับการอบรม เพื่อเลื่อนวิทยฐานะ และเพื่อจะได้นำความรู้ไปเผยแพร่แก่นักเรียน 5) การเรียนในห้องเรียน ควรจัดให้สอดคล้องกับความมุ่งหมายของโรงเรียน เช่น แบ่งกลุ่มนักเรียนตามความสามารถ แบ่งตามเอกภาพหรือแบ่งแบบคละกัน การจัดครูเข้าสอนควรคำนึงถึงความสามารถความถนัดและวุฒิของครู

ความสำเร็จของสถานศึกษาอยู่ที่การบริหารงานวิชาการ ซึ่งงานวิชาการมีโครงสร้างในด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน โดยทั่วไปสถานศึกษาที่จัดการศึกษาไม่ว่าจะด้านอาชีวศึกษาหรือด้านอื่นในแต่ละระดับนั้น จะมีหลักสูตรและโปรแกรมการศึกษาที่เข้าร่วมกัน โดยทั่วไปหลักสูตรจัดโดยส่วนกลาง ดังนี้

โครงสร้างของงานวิชาการจะครอบคลุมตั้งแต่การวางแผน เกี่ยวกับการงานวิชาการ การจัดดำเนินงานเกี่ยวกับ การเรียนการสอน การจัดการบริการการสอนและการวัดผลประเมินผลรวมทั้งติดตามโครงสร้างการบริหารงาน วิชาการประกอบด้วยงาน (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2543) ดังนี้

1. การวางแผนเกี่ยวกับงานวิชาการ เป็นการวางแผนเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร และการนำ หลักสูตรไปใช้ การจัดการล่วงหน้า เกี่ยวกับการเรียนการสอนมีรายละเอียดของงานต่อไปนี้ 1) แผนงาน วิชาการ ได้แก่ การประชุมเกี่ยวกับหลักสูตรการจัดปฏิทินการศึกษาความรับผิดชอบงาน ตามภาระหน้าที่ การ จัดขั้นตอนและเวลาในการทำงาน 2) โครงการสอนเป็นการจัดรายละเอียดเกี่ยวกับวิชาที่ต้องสอนตามหลักสูตร 3) บันทึกการสอนเป็นการแสดงรายละเอียดของการกำหนดเนื้อหาที่จะสอนในแต่ละคาบเวลาของแต่ละวัน โดยวางแผนล่วงหน้าและยึดโครงการสอนเป็นหลัก

2. การดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อให้การสอนในสถานศึกษาดำเนินไปด้วยดีและ สามารถปฏิบัติได้จึงต้องมีการจัดเกี่ยวกับการเรียนการสอนดังนี้ 1) การจัดตารางสอนเป็นการกำหนดวิชา เวลา ผู้สอน สถานที่ตลอดจนผู้เรียนในแต่ละรายวิชา 2) การจัดชั้นเรียนเป็นงานที่ฝ่ายวิชาการต้องประสานกับฝ่าย อาคารสถานที่ รวมทั้งการ จัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆในห้องเรียน 3) การจัดครูเข้าสอน การจัดครูเข้า สอนต้องพิจารณาถึงความพร้อมของสถานศึกษา และ ความพร้อมของบุคลากร รวมถึงการเชิญวิทยากร ภายนอกมาช่วยสอน 4) การจัดแบบเรียน โดยปรกติสถานศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการจะใช้ แบบเรียน ที่ กระทรวงกำหนดนอกจากนั้นครูอาจใช้หนังสือประกอบหรือจากเอกสารที่ครูเตรียมเอง 5) การปรับปรุงการ เรียนการสอน เป็นการพัฒนาครูผู้สอนให้ก้าวหน้าวิทยาการ เทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการ ความก้าวหน้าของสังคม ธุรกิจ อุตสาหกรรมเป็นต้น

3. การจัดการเกี่ยวกับการเรียนการสอน เป็นการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกและส่งเสริมการจัด หลักสูตรและโปรแกรมการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพ ได้แก่ 1) การจัดสื่อการเรียนการสอนเป็นสิ่งที่ เอื้อต่อการศึกษานักเรียน นักศึกษาเน้น เครื่องมือและกิจกรรมให้ครูได้เลือกใช้ในการสอน 3) การจัด ห้องสมุด เป็นที่รวมหนังสือ เอกสาร สิ่งพิมพ์ และวัสดุอุปกรณ์ที่เป็น แหล่งวิทยาการให้นักเรียนนักศึกษาได้ ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม 4) การนิเทศการสอนเป็นการช่วยเหลือแนะแนวครูให้เกิดการปรับปรุงแก้ปัญหาการ เรียน การสอน 4) การวัดผลและประเมินผลกระบวนการเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในด้านการตรวจสอบ และการ วิเคราะห์ผลการเรียน

สรุปได้ว่า หลักการบริหารงานวิชาการต้องคำนึงถึงการพัฒนาคำสั่งความเป็นเลิศทำให้ดีที่สุดนำไปสู่ คุณภาพที่คาดหวัง คำนึงถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการศึกษา โดยให้บุคลากรทุกฝ่ายได้รับผิดชอบ ร่วมกันทำให้ผลผลิตมีคุณภาพ คำนึงถึงประสิทธิภาพประสิทธิผลและความประหยัด การดำเนินงานทาง วิชาการ

หลักอิทธิบาท 4 หลักพุทธธรรมในการประยุกต์กับการบริหารวิชาการในสถานศึกษา

หลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักพุทธวิธีการบริหารวิชาการในสถานศึกษา โดยมีปรากฏในพระไตรปิฎก ว่า ภิกษุในศาสนา นี้ เจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทะสมาธิปัญญาสังขาร เจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วย วิริยะสมาธิปัญญาสังขาร เจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยจิตตะสมาธิปัญญาสังขาร เจริญอิทธิบาทอัน ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปัญญาสังขาร ภิกษุ เจริญอิทธิบาท อันประกอบด้วย ฉันทะสมาธิปัญญาสังขารเป็น อย่างไรถ้าภิกษุทำฉันทะให้เป็นอธิบดีแล้วจึงได้สมาธิ ได้เอกัคคตาแห่งจิตสมาธินี้เรียกว่า ฉันทะสมาธิ ภิกษุนั้น ทำฉันทะให้เกิด พยายาม พิจารณาความเพียร ประคองจิตไว้ ทำความเพียร เพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่

เกิดขึ้นมิให้เกิดขึ้น ทำฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารถนาความเพียร ประคองจิตไว้ ทำความเพียรเพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ทำฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารถนาความเพียรประคองจิตไว้ ทำความเพียร เพื่อสร้างกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นให้เกิดขึ้น ทำฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารถนาความเพียร ประคองจิตไว้ ทำความเพียร เพื่อความดำรงอยู่ ความไม่สาบสูญ ความภีโยยั้ง ความไพบุลย์ ความเจริญ ความบริบูรณ์ แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว สภาวธรรมเหล่านี้ เรียกว่า ปธานสังขาร ฉันทะสมาธิและปธานสังขารดังกล่าวมานี้ ประมวลย่อ 2 อย่าง นั้นเข้าเป็นอันเดียวกันย่อมถึงซึ่งอันนับว่า ฉันทะสมาธิปธานสังขาร (อภิ.วิ. (ไทย) 35/433/343)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2545) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับอิทธิบาท 4 ไว้ว่าเป็นหลักธรรมที่ไม่เคยล้าสมัยหรือหลักธรรมอันเป็นหลักแห่งความสำเร็จ หรือทางแห่งความสำเร็จ 4 ประการ เป็นหลักความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการ ที่เรียกว่า อิทธิบาท (ธรรมให้ถึงความสำเร็จ) มี 4 ข้อ คือ

1. ฉันทะ รักงาน (การเห็นคุณค่าความรักความพอใจ) คือ มีใจรัก พอใจจะทำสิ่งนั้นและทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจหรืองานที่ทำมิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จๆหรือเพียงเพราะอย่างไรได้รางวัลหรือผลกำไร

2. วิริยะ สู้งาน (ความเพียร เห็นเป็นความท้าทาย ใจสู้ขยัน) คือ พากเพียรทำขยันหมั่นประกอบหมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดอวย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะประสบความสำเร็จ

3. จิตตะ ใส่ใจงาน (ความคิด อุทิศตัวต่องาน ใจจดจ่อ จริงจัง) คือ เอาจิตฝึกฝึ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ

4. วิมังสา ทำงานด้วยปัญญา (ไตร่ตรอง พิสูจน์ทดสอบ ตรวจสอบ ปรุงปรุงแก้ไข) ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจสอบหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้องในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุงเป็นต้นเพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป

สรุปว่า หลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมงานวิชาการในการรักงานที่ตนมีหน้าที่รับผิดชอบอยู่ และทั้งจะต้อง เอาใจใส่กระตือรือร้นในการเรียนรู้งาน และเพิ่มพูนวิชาความรู้ความสามารถในการทำกิจการงาน มีความขยันหมั่นเพียร ประกอบด้วยความอดทน ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากในการประกอบกิจการงานในหน้าที่หรือในอาชีพของตน มีใจจดจ่ออยู่กับการทำงานจะทำงานได้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพ เอาใจใส่ต่อกิจการงานที่ทำ และมุ่งกระทำงานอย่างต่อเนื่องจนกว่าจะสำเร็จ ติดตามผลงานในหน่วยงานต่างๆ ภายในองค์กรของตน เพื่อประกอบการพิจารณาวินิจฉัย ตัดสินใจ และสั่งการให้กิจการงาน ทุกหน่วยดำเนินตามนโยบายและแผนงาน ให้ถึงความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ พิจารณาเหตุสังเกตุผลในการปฏิบัติงานของตนเองและของผู้น้อยหรือของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ว่าดำเนินไปตามนโยบายและแผนงานที่วางไว้หรือไม่ ได้ผลสำเร็จหรือมีความคืบหน้าไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่เพียงไร มีอุปสรรคหรือปัญหาที่ควรได้รับการปรับปรุงแก้ไขวิธีการทำงาน

พุทธวิธีการบริหารวิชาการในสถานศึกษา

พุทธวิธีการบริหารวิชาการในสถานศึกษาเป็นการบูรณาการหลักอริยบท 4 ในการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา โดยมีรายละเอียดดังนี้

อริยบท 4 คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมายมีข้อธรรม 4 ข้อ ประกอบด้วย 1) ฉันทะความพอใจ 2) วิริยะ ความเพียร 3) จิตตะ ความคิดมุ่งไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ 4) วิมังสา ความไตร่ตรองหรือทดลอง ผู้บริหารการศึกษา ควรยึดหลักธรรมแห่งอริยบท 4 เพื่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาโดยประยุกต์ใช้ในการบริหารงานวิชาการทางการศึกษา ดังนี้ (วรภัทร ภูเจริญ, 2548)

1. ฉันทะ ความพอใจ มีการประยุกต์ใช้ในการบริหารวิชาการในสถานศึกษา ดังนี้
ขั้นตอนที่ 1 ผู้บริหารสถานศึกษา ปลุกจิตสำนึกและสร้างความตระหนักให้กับครูและบุคลากรโดยให้เขาได้ตระหนักว่าจะต้องทำงานด้วยใจรัก ใจศรัทธาต่องานที่ตนได้รับมอบหมายเท่านั้น งานจึงสำเร็จผลตามที่ตนคาดหวังเอาไว้

ขั้นตอนที่ 2 ผู้บริหารสถานศึกษา สร้างความตระหนักให้กับครูและบุคลากรได้รับรู้ว่างานคือเกียรติยศ ดังนั้น ผู้ทำงาน คือผู้มีเกียรติยศ การที่จะได้เกียรติยศนั้นมา ต้องทำงานด้วยความรับผิดชอบต่อหน้าที่ รักรงานเหมือนชีวิต

ขั้นตอนที่ 3 ผู้บริหารสถานศึกษาให้ครูและบุคลากรได้เกิดจิตอาสาในงาน เมื่อบุคลากรได้เกิดความตระหนักในภารกิจของงานที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกันในสถานศึกษาแล้ว จะต้องมีการกำหนดให้ครูและบุคลากรได้ร่วมกันอาสาที่จะทำงานให้ประสบผลสำเร็จโดยใช้หลักการร่วมด้วยช่วยกันตามระบบ PDCA ร่วมกันวางแผน ร่วมกันดำเนินงาน ร่วมกันตรวจสอบ และร่วมกันปรับปรุง

2. วิริยะ ความพากเพียร มีการประยุกต์ใช้ในการบริหารวิชาการในสถานศึกษา ดังนี้
ขั้นตอนที่ 1 ผู้บริหารสถานศึกษาดำเนินงาน ในการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนตามรายการกิจกรรม ดังนี้ 1) บริหารสถานศึกษาโดยยึดโรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management) บริหารงานแบบให้มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วม นำนักเรียนเป็นตัวตั้ง(เป้าหมายหลัก) ครูเป็นตัวคูณ (ตัวเร่งหรือก่อผลทวีคูณ) และผู้บริหารเป็นตัวหาร (ร่วมรับผิดชอบทุกเรื่อง) 2) ผู้บริหารงานตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับการพัฒนาของบุคลากร ผู้เรียน และชุมชนอยู่เสมอ 3) ผู้บริหารมีภาวะผู้นำ และเสริมสร้างความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีแก่ครูและบุคลากร 4) สรรสร้างองค์กรให้สามารถพัฒนาได้ทุกสถานการณ์

ขั้นตอนที่ 2 ส่งเสริมโน้มน้าวให้ครูและบุคลากรปฏิบัติงานตามมาตรฐานการปฏิบัติงานของครู ดังนี้ 1) มุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพของแต่ละคน 2) เพียรพยายามสร้างพัฒนาสื่อการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพและส่งผลการเรียนรู้อย่าง รวดเร็วของผู้เรียนเป็นสำคัญ 3) เพียรพยายามให้ครูและบุคลากรได้สร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในทุกสถานการณ์ ไม่จำเป็น เฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น โดยถือว่าการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกสถานที่

3. จิตตะ ความคิดมุ่งไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ มีการประยุกต์ใช้ในการบริหารวิชาการในสถานศึกษา ดังนี้ 1) เรียนให้เกิดความรู้ ความจำในงาน โดยสถานศึกษาส่งเสริมให้ครูได้ใช้เทคโนโลยีการสืบค้นหาความรู้อยู่เสมอ แล้วนำความรู้มาจัดไว้เป็นหมวดหมู่เพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอน 2) เรียนให้สามารถเกิดทักษะในการนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานต่อไป 3) อุทิศตัวอุทิศใจให้เกิดทักษะการวิเคราะห์งานของตนเองได้ 4) มีความคิดที่จะเรียนให้เข้าใจในการประเมินค่าของงานที่ตนเองทำ

4. วิมังสา ความไตร่ตรองหรือทดลอง การประยุกต์ใช้ในการบริหารวิชาการในสถานศึกษา ดังนี้ 1) สร้างความตระหนักว่าต้องมีการปรับปรุงพัฒนาอยู่ตลอดเวลา 2) วิเคราะห์หาจุดเด่นจุดด้อยในการปรับปรุงพัฒนา 3) ตรวจสอบผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานที่ได้ปรับปรุงพัฒนางานแล้ว 4) สร้างความภาคภูมิใจในผลงานที่ได้ปรับปรุงพัฒนาแล้ว

ผู้เขียนมีความเห็นว่า ในการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารงานวิชาการทางการศึกษานั้น จะเห็นได้ว่า ปัจจุบันโลกกำลังก้าวไปสู่ยุคสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-Based Society and Economy) ที่ระบบเศรษฐกิจได้มีการเปลี่ยนเป็นการใช้ความรู้เป็นหลักองค์กรต่างๆ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการวางแผนและดำเนินการในการสร้างความรู้ โดยมีพื้นฐานและพัฒนามาจากข้อมูลที่ถูกต้องเหมาะสม และทันสมัย และต้องรู้จักการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจึงจะก่อให้เกิดความรู้ได้ องค์กรที่จะอยู่รอดในสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้จะต้องเรียนรู้ให้ทันสถานการณ์ สมาชิกในองค์กรก็ต้องเรียนรู้ร่วมกันเพื่อผลักดันให้องค์กรมุ่งไปสู่การเป็นองค์กรเอื้อการเรียนรู้

บทสรุป

การบริหารงานวิชาการโดยใช้สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางเพื่อเป็นการเชื่อมโยงให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม มีความรับผิดชอบร่วมกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และเป็นที่ยอมรับของชุมชน หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง มีความมั่นคงเป็นปึกแผ่น มีความสมัครสมานสามัคคี จัดหลักสูตรการเรียนเพื่อช่วยในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีความสอดคล้องกับตลาดความต้องการแรงงาน และรูปแบบการพัฒนาประชาชนในประเทศ โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เสริมสร้างทักษะเทคโนโลยีสารสนเทศ ให้มีความรู้พอเพียงแก่การดำรงชีวิตในยุคศตวรรษที่ 21 ได้อย่างเก่งดี มีความสุข การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษานั้นผู้บริหารนอกจากมีความรู้ความเข้าใจในศาสตร์และศิลป์หลักการบริหารแล้วนั้น สิ่งสำคัญต้องมีหลักคุณธรรมและจริยธรรมควบคู่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติต่อผู้ร่วมงาน โดยเฉพาะหลักคุณธรรมคือหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งถือว่าเป็นบันไดสำคัญของการปฏิบัติงานให้บรรลุความสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์

พุทธวิธีการบริหารวิชาการในสถานศึกษานั้นเป็นการที่ผู้บริหารมีความรู้ในศาสตร์และศิลป์หลักการบริหารและสิ่งสำคัญต้องมีหลักคุณธรรมและจริยธรรมควบคู่เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้ร่วมงาน โดยเฉพาะหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งถือว่าเป็นบันไดสำคัญของการปฏิบัติงานให้บรรลุความสำเร็จได้ตามวัตถุประสงค์ สามารถสรุปได้ดังนี้

1. หลักฉันทะ ผู้บริหารที่ดี ต้องเป็นผู้มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในการทำงาน ด้วยการปลูกฉันทะความพอใจรักใคร่ในงานที่ทำ กิจกรรมที่รับผิดชอบ มีกำลังใจในการสู้กับงาน ในการวางแผนพัฒนาบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศตามมาตรฐานที่ทางกระทรวงได้กำหนดเอาไว้ให้ ยิ่งเป็นงานใหญ่ยิ่งต้องสร้างฉันทะให้เกิดขึ้น

2. วิริยะ คือ ความเพียร ความขยันในการทำงาน ผู้บริหารจะประสบความสำเร็จทั้งหน้าที่การงานและการดำเนินชีวิต ต้องมีความพากเพียรพยายาม ซึ่งวิริยะนี้เกิดขึ้นตามระดับของฉันทะ ถ้ามีฉันทะมาก วิริยะก็มากตามไปด้วย เพราะฉันทะจะเป็นตัวช่วยหนุนนำให้วิริยะมีความกล้าแข็งมากยิ่งขึ้น ผู้บริหารที่มีความขยันหมั่นเพียร จะเป็นแรงกระตุ้นสำคัญส่งต่อบุคลากรในสถานศึกษาให้มีความขยันหมั่นเพียรพร้อมสู้กันไปด้วยกัน

3. จิตตะ หมายถึง การมีจิตตั้งมั่น ความมุ่งมั่น ตลอดถึงการมีสมาธิในการทำงานซึ่งเป็นอีกคุณสมบัติสำคัญของผู้บริหาร การทำงานทุกอย่างด้วยความมุ่งมั่น ทำงานทุกอย่างเพื่อความสำเร็จ ไม่ใช่เพื่อทำให้เสร็จ ๆ

ไป ไม่ทอดทิ้งธุระในงานที่ทำ งานหนักก็เอา งานเบา มีจิตจดจ่อกับงานที่ทำอย่างสม่ำเสมอ ตลอดถึงการเอาใจใส่ผู้ร่วมงานมอบหมายงานให้เขาได้รับผิดชอบตามความรู้ความสามารถอย่างเหมาะสม ก็จะทำให้งานบริหารสำเร็จได้ตามกลยุทธ์ที่ได้วางเอาไว้

4. วิมังสา การใช้ปัญญาประกอบการทำงาน มีความรู้ความเข้าใจในงานที่ทำอย่างถ่องแท้ การใช้ปัญญาไตร่ตรองพิจารณาถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ก่อนวางแผนเลือกกลยุทธ์ ให้มีความสอดคล้องระหว่างทรัพยากรภายในสถานศึกษา บุคลากรภายในสถานศึกษา โดยคำนึง โอกาสและอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมของสถานศึกษานั้น เพื่อบรรลุสู่ความเป็นเลิศด้านวิชาการ เป็น สิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษาต้องให้ความสำคัญ เพื่อให้งานบริหารทุกอย่างดำเนินไปด้วย ความเรียบร้อยมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตรงตามเป้าหมายทุกประการ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 พุทธวิธีการบริหารวิชาการในสถานศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กมล ภู่งาม. (2547). การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: เสริมสินพรี่เพรสซิส์เท็ม.
- กิตติมา ปรีดีดิลก. (2532). การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร: อักษรบัณฑิต.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2543). การบริหารงานวิชาการ. กรุงเทพมหานคร: สหมิตรออฟเซท.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2546). การบริหารงานวิชาการ. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2545). ธรรมบุญชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ 46. กรุงเทพมหานคร: กรมศาสนา.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รุจิร ภู่งาม และจันทราณี สงวนนาม. (2545). การบริหารหลักสูตรในสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร: บั๊คพอยท์.
- วรภัทร ภู่งาม. (2548). องค์การแห่งการเรียนรู้และการบริหารความรู้. กรุงเทพมหานคร: อริยชน.
- วัฒนาพร รัชต์บุษย์. (2545). การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.
- วินิจ เกตุขำ. (2542). มนุษย์สัมพันธ์สำหรับผู้บริหารยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไอเดียเนลส์.

สุนา พุ่มประพาฬ. (2537). การบริหารงานวิชาการในโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์.
อำภา บุญช่วย. (2537). การบริหารงานวิชาการภายในโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
อุทัย บุญประเสริฐ. (2540). การบริหารประยุกต์. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.